

પ્રાપ્તિ તારીખ	:	૧૭-૦૮-૨૦૨૧		
નોંધ્યા તારીખ	:	૧૭-૦૮-૨૦૨૧		
ફેસલ તારીખ	:	૨૩-૦૨-૨૦૨૪		
સમયગાળો	:	૦૨	૦૬	૦૬
		વર્ષ	માસ	દિવસ

અધિક ચીફ મેટ્રોપોલીટન મેજીસ્ટ્રેટની કોર્ટમાં, કોર્ટ નં. ૩૧,
(નેગોશીએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટસ એક્ટની કોર્ટ), અમદાવાદ.

ફોજદારી કેસ નં. :- ૯૫૦૫૪/૨૦૨૧

આંક : ૧૭

હસમુખભાઈ કેશવલાલ પટેલ ઉમર : ૭૬, ધર્મ : હિન્દુ, ધંધો : નિવૃત્ત રહે. : એ/૪૦, નમ્રતા સોસાયટી, પારસનગરની પાસે, વટવા રોડ, ઈસનપુર, અમદાવાદ. ----- ફરીયાદી
વિ રુ ધ્વ
સચીન શાંતિલાલ મેકવાન ઉમર : પુખ્ત, ધર્મે હિન્દુ, ધંધો : નોકરી રહે. : એ/૧૦૩, ગીરીરાજ એવન્યુ, ન્યુ સમા રોડ, પોસ્ટ ઓફીસની પાસે, નિઝામપુરા એસ. ટી. ડેપો, બરોડા-૩૯૦૦૦૮. ----- આરોપી

ગુન્હો: ધી નેગોશીએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટસ એક્ટ, ૧૮૮૧ની કલમ - ૧૩૮ મુજબ

ફરિયાદ તરફે વિ. વકીલ	શ્રી એન. એસ. ઠાકોર
આરોપી તરફે વિ. વકીલ	શ્રી પી. કે. ચૌહાણ

-:: ઠ રા વ ::-

૧. ફરિયાદ પક્ષના કેસની ટુંકમાં હકીકત નીચે મુજબ છે.

૧.૧ આ કામના ફરિયાદી-હસમુખભાઈ કેશવલાલ પટેલ હાલ નિવૃત્ત જીવન જીવે છે અને આરોપી-સચીન શાંતિલાલ મેકવાન મ્યુ. સ્કુલ બોર્ડ, ઝોન ઓફીસમાં કલાર્ક તરીકે નોકરી કરતા હતા અને આરોપીના મિત્ર નિરવ રજનીકાંત સોલંકી અને ફરિયાદીના મિત્ર હતા અને અવારનવાર મુલાકાત થવાથી ફરિયાદી સાથે આરોપીની ઓળખાણ થયેલી. ત્યાર બાદ આરોપીએ તેમનું ઉપરોક્ત સરનામાવાળું મકાન રીનોવેશન કરવાનું હોઈ આરોપીને નાણાંની જરૂરિયાત ઉભી થયેલી. ત્યારે આરોપીએ નિરવ સોલંકી દ્વારા ફરિયાદીનો સંપર્ક કરેલો અને તેમની જરૂરિયાત મુજબ રૂ. ૪,૫૦,૦૦૦/- હાથ ઉછીના માંગેલા તેમજ આરોપીએ જણાવેલ કે, "તમારા નાણાં અમો તમોને એક વર્ષમાં ચુકવી આપીશું." આમ, આરોપીની ઓળખાણ અને શબ્દો ઉપર વિશ્વાસ અને ભરોસો રાખી ફરિયાદીએ મદદ કરવાના શુભ આશયથી નિરવ સોલંકીની રૂબરૂમાં રૂ. ૪,૫૦,૦૦૦/- (અંકે રૂપિયા ચાર લાખ પચાસ હજાર પુરા) રોકડા આપેલા જે રકમ આરોપીએ ગણીને સ્વીકારેલી. ત્યાર બાદ એક વર્ષ બાદ ફરિયાદીએ આરોપી પાસે કાયદેસરની લેણી રકમની માંગણી કરતા આરોપીએ ફરિયાદીને એક્સીસ બેંકનો તેમના ખાતાનો એક ચેક નં. ૪૪૩૯૫૧ વાળો રૂ. ૪,૫૦,૦૦૦/- (અંકે રૂપિયા ચાર લાખ પચાસ હજાર પુરા)નો તા. ૦૮-૦૭-૨૦૨૧ ના રોજનો લખી સહી કરી આપેલો અને સદર ચેક આપતી વખતે એવો વિશ્વાસ અને ભરોસો આપેલ કે સદર ચેક બેન્કમાં ભરતા ચોક્કસપણે સ્વીકારાઈ જશે. ફરિયાદીએ સદરહુ ચેક આરોપીની સુચના અને ફરમાઈશ મુજબ તેમની બેન્ક, બેંક ઓફ બરોડા, ઈસનપુર, અમદાવાદ શાખામાં જમા કરાવતાં સદર ચેક તા. ૧૪-૦૭-૨૦૨૧ ના રોજ "સીગ્નેચર

ડીફર''ના શેરા સાથે સ્વીકારાયા સિવાય પરત ફરેલ. જેથી ફરીયાદીએ આરોપીનો સંપર્ક કરતા આરોપીએ કોઈ યોગ્ય જવાબ આપેલ નહીં.

૧.૨ જેથી ફરીયાદીએ તેમના વકીલશ્રી વિઠ્ઠલ જે. પટેલ મારફતે આરોપીને ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટસ એક્ટ, ૧૮૮૧ ની કલમ-૧૩૮ મુજબની નોટીસ તા. ૨૨-૦૭-૨૦૨૧ ના રોજ રજી.એ.ડી.પોસ્ટ બંને સરનામે મોકલી આપેલ. સદર મોકલેલ લીગલ નોટિસ આરોપીને તા. ૨૬-૦૭-૨૦૨૧ ના રોજ બજી ગયેલ. આમ, આરોપીને નોટિસ મળી ગયેલ હોય તેમ છતાં આરોપીએ નોટિસનો કોઈ જવાબ આપેલ નથી કે ચેકની લેણી રકમ ફરીયાદીને ચુકવી આપેલ નથી કે ચુકવી આપવાની કોઈ તૈયારી દર્શાવેલ નથી.

૧.૩ આરોપીએ સમય મર્યાદામાં ચેકના નાણાંની ચુકવણી ન કરતાં, ફરીયાદીએ તા. ૧૭-૦૮-૨૦૨૧ ના રોજ હાલના આરોપી વિરુદ્ધ ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટસ એક્ટ, ૧૮૮૧ ની કલમ-૧૩૮ મુજબના ગુનાની ફરિયાદ અત્રેની અદાલતમાં દાખલ કરેલ.

૧.૪ ઉપરોક્ત હકીકત મુજબની ફરિયાદ અત્રેની અદાલતમાં રજુ થતાં, અમારા પુરોગામી વિધવાન મેજીસ્ટ્રેટશ્રીએ ગુનાનું સંજ્ઞાન લઈ, આરોપી વિરુદ્ધ અધિનિયમની કલમ-૧૩૮ મુજબના ગુનાનો સમન્સ ફોજદારી કાર્યરીતી સંહિતા, ૧૯૭૩ ની કલમ-૨૦૪ અન્વયે કાઢવા હુકમ કરેલ.

૧.૫ આરોપીને સમન્સની બજવણી થતાં, તેઓ કોર્ટમાં હાજર થયેલ અને ફરિયાદની નકલ આરોપીને મળ્યાની ખાતરી કરી, સંહિતાની કલમ-૨૫૧ મુજબ આરોપીની પ્લી આંક-૦૬ થી તા. ૧૩-૦૨-૨૦૨૩ ના રોજ નોંધવામાં આવેલ. આરોપીએ ગુનાનો ઈન્કાર કરતાં, તેઓ સામે કેસની કાર્યવાહી સમન્સ ટ્રાયેબલ કેસ તરીકે આગળ ચલાવવાનો હુકમ કરવામાં આવેલ.

૧.૬ આ કામે ફરિયાદ પક્ષે તેઓના કેસના સમર્થનમાં નીચે મુજબના

મૌખિક પુરાવો રજૂ કરેલ છે.

સાહેદ નં.	વિગત	આંક
૧.	હસમુખભાઈ કેશવલાલ પટેલની સોગંદ પરની સરતપાસ (ફરીયાદી)	૦૩

૧.૭ ફરિયાદ પક્ષે તેઓના કેસના સમર્થનમાં નીચે મુજબના **દસ્તાવેજી પુરાવાઓ** રજૂ કરેલ છે.

અ.નં.	વિગત	આંક
૧	તકરારી અસલ ચેક	૦૭
૨	તકરારી અસલ ચેકનો રિટર્ન મેમો	૦૮
૩	ફરિયાદીના બેંક પાસબુકની નકલ	૦૯
૪	નોટિસની ઓફિસ કોપી	૧૦
૫	પોસ્ટખાતાની પહોંચ	૧૧
૬	અસલ એકનોલેજમેન્ટ	૧૨
૭	ઓનલાઈન ટ્રેક રિપોટ	૧૩

ફરીયાદ પક્ષે આ સિવાય વધુ કોઈ લેખિત/મૌખિક પુરાવો ફરીયાદપક્ષ તરફે રજૂ થયેલ નથી. તેમજ વધુ કોઈ પુરાવા રજૂ કરવા માંગતા ન હોવાનું **આંક-૧૫** થી કલોઝીંગ પુરસીસથી જાહેર કરવામાં આવેલ છે.

૧.૮ આરોપી પક્ષે તેઓના કેસના સમર્થનમાં કોઈ **મૌખિક કે દસ્તાવેજી પુરાવાઓ** રજૂ કરેલ નથી.

૧.૯ આ કામે ફરીયાદપક્ષે સરતપાસનું સોગંદનામું તથા ઉપરોક્ત પુરાવા રજૂ કર્યા બાદ બચાવપક્ષને ફરીયાદીની ઉલટતપાસ માટે પુરતી અને વ્યાજબી તકો આપવામાં આવેલ હોવા છતાં બચાવપક્ષે ફરીયાદીની ઉલટતપાસ કરેલ નથી. જેથી રેકર્ડ ઉપરની હકીકતો ધ્યાને લઈ આરોપીનો ફરીયાદીની ઉલટતપાસનો હકક બંધ કરવાનો **આંક-૧૪** હેઠળ હુકમ કરવામાં આવેલ છે. ત્યારબાદ પણ

આરોપીએ હાજર રહી ઉલટતપાસનો હકક ઓપન કરવા માટે અત્રેની અદાલત સમક્ષ કોઈ અરજ કરેલ નથી કે અત્રેની અદાલતના હુકમને સક્ષમ ઓથોરીટી સમક્ષ પડકારવામાં આવેલ નથી. ડિ.પ્રો. કોડની કલમ-૩૧૩ અન્વયે આરોપીનું વિશેષ નિવેદન નોંધવામાં આવતાં આરોપી હાજર રહેલ નથી જેથી રેકર્ડ ઉપરની હકીકતો ધ્યાને લઈ આરોપીનો વિશેષ નિવેદનનો હકક બંધ કરવાનો **આંક-૧૬** હેઠળ હુકમ કરવામાં આવેલ છે. આરોપીપક્ષે પોતાના બચાવમાં કોઈ જ લેખિત/મૌખિક પુરાવાઓ રજુ કરેલ નથી.

૧.૧૦ આ કામે ફરીયાદપક્ષે ફરિયાદ પક્ષની મૌખિક દલીલો સાંભળવામાં આવેલ છે. જ્યારે આરોપીપક્ષ તરફે દલીલો કરવા માટે દરકાર લીધેલ નથી કે હાજર રહેલા નથી.

૧.૧૧ ફરીયાદ તથા રેકર્ડ ઉપર આવેલ પુરાવાના પરીપ્રેક્ષ્યમાં સદર કેસનો ન્યાયીક અંત આણવા મારી સમક્ષ નીચે મુજબના મુદ્દા ઉપસ્થિત થાય છે.

૨. આ કામે કેસની હકીકતો તેમજ બન્ને પક્ષકારોની દલીલો ધ્યાને લેતાં, આ કેસનાં નિર્ણય માટે નીચે મુજબના મુદ્દાઓ ઉપસ્થિત થાય છે.

૨.૧ મુદ્દા નં.૧ શું ફરિયાદ પક્ષ વ્યાજબી શંકાથી પર રહીને એવું પુરવાર કરે છે કે ફરિયાદીને કાયદેસરના લેણાંની ચુકવણી પેટે આરોપી ફરિયાદીને એક્સીસ બેંકનો તેમના ખાતાનો એક ચેક નં. ૪૪૩૯૫૧ વાળો રૂા. ૪,૫૦,૦૦૦/- (અંકે રૂપિયા ચાર લાખ પચાસ હજાર પુરા)નો તા. ૦૮-૦૭-૨૦૨૧ ના રોજનો લખી સહી કરી આપેલો અને સદર ચેક આપતી વખતે એવો વિશ્વાસ અને ભરોસો આપેલ કે સદર ચેક બેન્કમાં ભરતા ચોક્કસપણે સ્વીકારાઈ જશે. ફરીયાદીએ સદરહુ ચેક આરોપીની સુચના અને ફરમાઈશ મુજબ તેમની બેન્ક, બેંક ઓફ બરોડા, ઈસનપુર, અમદાવાદ

શાખામાં જમા કરાવતાં સદર ચેક તા. ૧૪-૦૭-૨૦૨૧ ના રોજ "સીગ્નેચર ડીફર"ના શેરા સાથે સ્વીકારાયા સિવાય પરત ફરેલ. જેથી ફરિયાદી દ્વારા એડવોકેટશ્રી વિક્રમ જે. પટેલ મારફતે કાયદાકીય નોટીસ તા. ૨૨-૦૭-૨૦૨૧ ના રોજ રજી.એ.ડી.પોસ્ટ બંને સરનામે મોકલી આપેલ. સદર મોકલેલ લીગલ નોટિસ આરોપીને તા. ૨૬-૦૭-૨૦૨૧ ના રોજ બજી ગયેલ. આરોપીને નોટિસ મળી ગયેલ હોય તેમ છતાં આરોપીએ નોટિસનો કોઈ જવાબ આપેલ નથી કે ચેકની લેણી રકમ ફરીયાદીને ચુકવી આપેલ નથી કે ચુકવી આપવાની કોઈ તૈયારી દર્શાવેલ નથી. આમ, આરોપીએ કાયદાકીય સમય મર્યાદામાં ફરિયાદીને ચેકના નાણાં નહીં ચુકવી, અધિનિયમની કલમ-૧૩૮ મુજબનો શિક્ષાપાત્ર ગુનો કરેલ છે ?

૨.૨ શું હુકમ ?

૩. ઉપરોક્ત જણાવેલ મુદ્દા માટેના નિર્ણયો નીચે મુજબ છે.

૩.૧ મુદ્દા નં. ૧ હકારમાં

૩.૨ આખરી હુકમ મુજબ.

૪. આ કામે મુદ્દા નં. ૧ ના કારણો નીચે મુજબ છે.

૪.૧ આરોપી સામેનો આક્ષેપિત ગુનો સાબિત કરવા માટે આ કામે ફરીયાદીએ નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ-૧૮૮૧ ના આવશ્યક તત્વો સાબિત કરવાના રહે છે. નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ ના નીચે મુજબના આવશ્યક તત્વો પુરવાર કરવાની જવાબદારી ફરીયાદીના શિરે રહેલી છે.

૧. આરોપીએ પોતાના દ્વારા નિભાવવામાં આવતા ખાતામાંથી નાણાં

ચૂકવવા ફરીયાદીને ચેક આપેલ.

૨. આરોપીએ ફરીયાદીને આવો ચેક સમગ્ર અથવા અંશતઃ દેવું અથવા જવાબદારી અદા કરવા માટે આપેલ હતો.

૩. ચેક જે તારીખે લખેલ હતો તે તારીખથી ચેકને નિયત સમયમર્યાદામાં રજુ કરવામાં આવેલ હતો.

૪. ચેક આરોપીના ખાતામાં અપૂરતા ભંડોળને કારણે પરત થયેલો.

૫. ચેક પરત થયાની માહિતી મળ્યા બાદ ફરીયાદીએ ૩૦ દિવસની સમયમર્યાદામાં નાણાંની માગણી કરતી લેખિત નોટીસ ચેક લખનાર(આરોપી)ને મોકલેલ હતી.

૬. આરોપીને આવી લેખિત નોટીસ મળી ગયેલ હોવા છતાં ચેકના નાણાં ૧૫ દિવસની સમયમર્યાદામાં ચૂકવી આપેલા નથી.

૪.૨ આ કામે રેકર્ડ ઉપર રજુ સમગ્ર પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરતાં અગાઉ ધી નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૧૮ અને કલમ-૧૩૯ અન્વયે અદાલતે કેટલાક અનુમાનો કરવાના હોય છે. જો એકવાર એવું પુરવાર થાય કે આરોપીએ ફરીયાદીને ચેક આપેલ હતો તો તે અનુસંધાને અદાલતે કેટલાક અનુમાન કરવાના રહે છે. જોકે આ અનુમાનો નિર્ણાયક પુરાવો નથી પરંતુ તેવા અનુમાનો યોગ્ય અને વ્યાજબી પુરાવા તથા ખુલાસાથી ખંડન કરી શકાય. વધુમાં સદર કાયદાકીય અનુમાનોનું ખંડન કરવા આરોપીએ સોગંદ ઉપર જુબાની આપવી જ જોઈએ એવો કાયદાનો કોઈ નિયમ નથી પરંતુ સંભવિતતાનાં પ્રાબલ્ય (પ્રિપોન્ડરન્સ ઓફ પ્રોબેબિલિટી)થી તેમજ ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ તેમજ રેકર્ડ ઉપરના પુરાવા ઉપરથી અનુમાનોનું ખંડન કરી શકે છે.

૪.૩ આ તબક્કે નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૧૮ તથા કલમ-૧૩૯ ની જોગવાઈઓ ધ્યાને લેવી જરૂરી છે.

118. **Presumptions as to negotiable instruments.** Until the contrary is proved, the following presumptions shall be made:

(a) **of consideration.** that every negotiable instrument was made or drawn for consideration, and that every such instrument, when it has been accepted, indorsed, negotiated or transferred, was accepted, indorsed, negotiated or transferred for consideration;

(b) **as to date.** that every negotiable instrument bearing a date was made or drawn on such date;

(c) **as to time of acceptance.** that every accepted bill of exchange was accepted within a reasonable time after its date and before its maturity;

(d) **as to time of transfer.** that every transfer of a negotiable instrument was made before its maturity; (e) **as to order of indorsements.** that the indorsements appearing upon a negotiable instrument were made in the order in which they appear thereon;

(f) **as to stamp.** that a lost promissory note, bill of exchange or cheque was duly stamped;

(g) **that holder is a holder in due**

course.that the holder of a negotiable instrument is a holder in due course: Provided that, where the instrument has been obtained from its lawful owner, or from any person in lawful custody thereof, by means of an offence or fraud, or has been obtained from the maker or acceptor thereof by means of an offence or fraud, or for unlawful consideration, the burden of proving that the holder is a holder in due course lies upon him.

139. Presumption in favour of holder. It shall be presumed, unless the contrary is proved, that the holder of a cheque received the cheque, of the nature referred to in section 138, for the discharge, in whole or in part, of any debt or other liability.

૪.૪ આ કામે ફરીયાદીએ પોતાનો કેસ પુરવાર કરવા માટે ફરિયાદીનું સરતપાસનું સોગંદનામું રજુ કરેલ છે. જેમાં ફરીયાદી ફરીયાદ હકીકતને વળગી રહેલ છે. ફરીયાદની હકીકતનું ઉપરોક્ત વર્ણન કરવામાં આવેલ હોય, અત્રે સદર હકીકતોને ફરીથી દોહરાવવામાં આવેલ નથી. હાલના કેસમાં રજૂ પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે તો, ફરીયાદવાળા અસલ ચેક, રીટર્ન મેમો નોટિસની સ્થળપ્રત રજુ કરેલ છે. ફરીયાદવાળો ચેક સમયમર્યાદામાં રજૂ થયેલ છે તેમજ સદર ચેક વણચુકવાયે પરત ફરેલ છે. જેની એક્ટની કલમ-૧૩૮(બી) મુજબની સ્ટેચ્યુટરી નોટિસ ફરીયાદીએ પોતાના વિદવાન વકીલશ્રી

મારફતે આરોપીના સરનામે રજીસ્ટર્ડ પોસ્ટ એડીથી સમય મર્યાદામાં મોકલાવેલ છે. જે નોટિસ આરોપીને બજી ગયેલ. આમ, સ્ટેચ્યુટરી પિરિયડ દિન-૧૫ પૂર્ણ થયેલ હોવા છતાં, આરોપીએ ફરીયાદીની કાયદેસરની લેણી રકમ ચુકવી આપેલ ન હોય હાલની ફરીયાદ દાખલ કરવામાં આવેલ છે. હાલની ફરીયાદમાં એક્ટ-૧૮૮૧ ની કલમ-૧૩૮ તથા કલમ-૧૪૨ અન્વયે સ્ટેચ્યુટરી જોગવાઈઓનું પાલન થયેલ છે. તેમજ સમય મર્યાદામાં દાખલ કરવામાં આવેલ છે.

૪.૫ તકરારી ચેક આરોપીએ આપેલ હોવાની હકીકત ફરીયાદપક્ષે પુરવાર કરેલ છે તથા તકરારી ચેક આરોપીના ખાતાના હોવાની અને ચેકમાં આરોપીની સહી હોવાની હકીકત સ્વીકૃત હકીકત છે. જેથી, ફરીયાદીએ "Execution of Cheque" પુરવાર કરેલ છે. જેથી, એક્ટ-૧૮૮૧ ની કલમ-૧૩૮ હેઠળનું પ્રિઝમ્પ્શન ફરીયાદીની તરફેણમાં કરવાનું રહે છે. હવે એ નક્કી કરવાનું રહે છે કે, આ કામના આરોપી એક્ટ- ૧૮૮૧ ની કલમ-૧૩૮ હેઠળના ફરીયાદીની તરફેણનાં અનુમાનોનું ખંડન કરવામાં સફળ રહેલ છે કે કેમ ? એક્ટ-૧૮૮૧ ની કલમ-૧૩૮ હેઠળના સ્ટેચ્યુટરી પ્રિઝમ્પ્શનનું ખંડન આરોપી કઈ અને કેટલી રીતે કરી શકે તે બાબતે નીચે મુજબની કાયદાકીય પરિસ્થિતિને ધ્યાને લેવી અગત્યની છે. આ તબક્કે નામ.સુપ્રિમ કોર્ટનાં Kumar Exports Vs Sharma Carpets, 2008(0)AIJEL-SC 42685 ના ચુકાદાના પેરા-૧૧ ને અત્રે ધ્યાને લેવો અગત્યનો છે.

The use of the phrase "until the contrary is proved" in Section 118 of the Act and use of the words "unless the contrary is proved" in Section 139 of the Act read with definitions of "may presume" and "shall presume" as given in Section 4 of the Evidence Act, makes it at once clear that presumptions to be raised under both the provisions are rebuttable. When a

presumption is rebuttable, it only points out that the party on whom lies the duty of going forward with evidence, on the fact presumed and when that party has produced evidence fairly and reasonably tending to show that the real fact is not as presumed, the purpose of the presumption is over. The accused in a trial under Section 138 of the Act has two options. He can either show that consideration and debt did not exist or that under the particular circumstances of the case the non-existence of consideration and debt is so probable that a prudent man ought to suppose that no consideration and debt existed. To rebut the statutory presumptions an accused is not expected to prove his defence beyond reasonable doubt as is expected of the complainant in a criminal trial. The accused may adduce direct evidence to prove that the note in question was not supported by consideration and that there was no debt or liability to be discharged by him. However, the court need not insist in every case that the accused should disprove the non-existence of consideration and debt by leading direct evidence because the existence of negative evidence is neither possible nor contemplated. At the same time, it is clear that bare denial of the passing of the consideration and existence of debt, apparently would not serve the purpose of the accused. Something which is probable has to be brought on record for getting the burden of proof shifted to the complainant. To disprove the presumptions, the accused should bring on record such facts and circumstances, upon consideration of which, the court may either believe that the consideration and debt did not exist or their non-existence was so probable that a prudent man would under the circumstances

of the case, act upon the plea that they did not exist. Apart from adducing direct evidence to prove that the note in question was not supported by consideration or that he had not incurred any debt or liability, the accused may also rely upon circumstantial evidence and if the circumstances so relied upon are compelling, the burden may likewise shift again on to the complainant. The accused may also rely upon presumptions of fact, for instance, those mentioned in Section 114 of the Evidence Act to rebut the presumptions arising under Sections 118 and 139 of the Act. The accused has also an option to prove the non-existence of consideration and debt or liability either by letting in evidence or in some clear and exceptional cases, from the case set out by the complainant, that is, the averments in the complaint, the case set out in the statutory notice and evidence adduced by the complainant during the trial. Once such rebuttal evidence is adduced. and accepted by the court, having regard to all the circumstances of the case and the preponderance of probabilities, the evidential burden shifts back to the complainant and, thereafter, the presumptions under Sections 118 and 139 of the Act will not again come to the complainant's rescue.

ઉપરોક્ત કાયદાકીય પરિસ્થિતિને ધ્યાને લેતાં, સામાન્ય વ્યક્તિ માનવાને પ્રેરાય તેવો "પ્રોબેબલ ડિફેન્સ" આરોપી રેકર્ડ ઉપર રજુ પુરાવા થકી એટલે કે "સંભવિતતાના પ્રાબલ્ય" થકી અથવા તો પુરાવો રજુ કરી એક્ટ-૧૮૮૧ ની કલમ-૧૩૯ હેઠળનાં અનુમાનોનું ખંડન કરી શકે છે.

૪.૬ આ કામે રેકર્ડ પરની સમગ્ર હકીકતો ધ્યાને લેતાં,

આરોપીપક્ષે ફરિયાદની હકીકતો પ્લી નોંધેલ ત્યારે ફરીયાદીની ફરીયાદ હકીકતો નકારેલ અને ગુન્હો કબુલેલ નથી તેવું જણાવેલ છે તે સિવાય કોઈપણ સ્પષ્ટ બચાવ લીધેલ નથી તેમ છતાં, આ કામે રેકર્ડ ઉપરના ઉપસ્થિત પુરાવા અને હકીકતોનું મુલ્યાંકન કરવામાં આવે તો, સૌ પ્રથમ આ કામના આરોપીએ પ્લી નોંધતા સમયે, કોઈ ડિફેન્સ રજુ કરેલ નથી તેમજ કેસની સમગ્ર ટ્રાયલ દરમિયાન ફરીયાદવાળા ચેકમાં પોતાની સહી બાબતે કોઈ સ્પષ્ટ તકરાર લીધેલ નથી કે આવી હકીકતને પુરવાર કરેલ નથી. જેથી આરોપીએ પોતાની સહી કરી હાલનો ફરીયાદવાળા ચેક ફરીયાદીને આપેલ હોવાનું માનવાને કારણ રહે છે. આમ, ફરીયાદવાળા વિવાદીત ચેક અન્વયે જ્યાં સુધી વિરૂધ્ધની હકીકત પુરવાર કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી ચેકની તમામ હકીકતો સાચી અને ખરી હોવાનું અનુમાન કરવાનું રહે છે. વધુમાં એક્ટની કલમ-૧૧૮ સાથે વંચાણે લેતા કલમ-૧૩૯ ના અનુમાનો મુજબ વિવાદીત ચેકો આરોપીએ કોઈ દેવાની પુર્ણ કે અંશતઃ ચુકવણી સારૂ અથવા તો અન્ય કોઈ જવાબદારી અદા કરવા સારૂ આપેલ હશે તેવું અનુમાન કરવાનું રહે છે. પરંતુ આરોપી તરફે ઉલટ તપાસ કરેલ નથી કે આરોપી દ્વારા કોઈ ખંડનાત્મક પુરાવો રજુ થયેલ નથી તેમજ પ્રિપોન્ડરન્સ ઓફ પ્રોબેબલીટીથી ફરિયાદની અને ચેકની હકીકતોનું ખંડન કરેલ નથી.

૪.૭ વધુમાં, પ્રાથમિક તબક્કે જ આ કામે ફરીયાદપક્ષ દ્વારા સરતપાસનું સોગંદનામું રજુ રાખ્યા બાદ આરોપીપક્ષે ઉલટ તપાસ કરેલ નથી તેમજ ચેક અંગે કોઈ ડિફેન્સ રજુ કરેલ નથી તેમજ ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ કરવામાં આવેલ નથી. તેમજ ફરીયાદીની સરતપાસ તળે ઉલટતપાસ કરવા માટે આરોપીપક્ષને પુરતી અને વ્યાજબી તકો આપવામાં આવ્યા બાદ પણ આરોપીપક્ષે ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ કરેલ ન હોય, જેથી નામદાર ગુજરાત રાજ્યની વડી અદાલતના ચુકાદા **R/SPECIAL CRIMINAL**

APPLICATION NO. 6721 OF 2023, MANOJ VASUDEV

SOMPURA V/S. STATE OF GUJARAT મુજબ આરોપીનો ફરીયાદીની ઉલટ તપાસનો હકક બંધ કરવામાં આવેલ છે. ત્યારબાદ પણ આરોપીપક્ષે ફરીયાદીની ઉલટતપાસનો હકક ઓપન કરવા માટે અત્રેની કોર્ટ સમક્ષ અરજ કરેલ નથી કે અત્રેની કોર્ટના હુકમને સક્ષમ ઓથોરિટી સમક્ષ પડકારેલ નથી. આમ, ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ ધ્વારા પોતાનો બચાવ રજુ કરવાની પણ આરોપી ધ્વારા દરકાર લેવામાં આવેલ નથી તેમજ આરોપીનું વિશેષ નિવેદન પણ રેકર્ડ પર રજુ છે જે અન્વયે પણ આરોપી વિશેષ નિવેદન માટે હાજર રહેલ નથી. જેથી વિશેષ નિવેદનનો હકક બંધ કરી ત્યારબાદ અંતિમ તક સ્વરૂપે દલીલ કરવાની પણ દરકાર લીધેલ નથી. જેથી હાલનું કામ પુરાવાકીય મુલ્યાંકન આધારે ગુણદોષ ઉપર આખરી ઠરાવ માટે રાખવામાં આવેલ છે.

૪.૮ આ કામે નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટનો ચુકાદા R/SPECIAL CRIMINAL APPLICATION NO. 6721 OF 2023,

MANOJ VASUDEV SOMPURA V/S. STATE OF GUJARAT તથા INDIAN BANK ASSOCIATION V/S. UNION BANK OF INDIA

મુજબ આરોપીને તેઓની સામે હાલનો કેસ નામદાર કોર્ટમાં પેન્ડીંગ છે તે જાણમાં છે તેમ છતાં કેસની કાર્યવાહી માટે હાજર રહેલ નથી અને આરોપી ઈરાદાપૂર્વક કેસ પેન્ડીંગ હોવાનું જાણવા છતાં હાજર રહેલ નથી. જેથી આરોપીની ગેરહાજરીમાં ઉપરોક્ત ચુકાદા મુજબ આરોપી કેસ પેન્ડીંગ હોવાનું જાણવા છતાં એક પ્લી વખતે કોઈ ડિફેન્સ રજુ કરેલ ન હોય અને ફરીયાદીની ફરિયાદની હકીકતોનું ખંડન કરેલ ન હોય તેમજ કેસ ઝડપી પુરો કરવા માટે ડાયરેક્શન હોય ત્યારે રજુ ફરિયાદ તથા તેની સાથેના દસ્તાવેજ અને તેમાં નોંધેલ હકીકતો નહીં માનવાને કોઈ વ્યાજબી શંકા આરોપીએ ઉત્પન્ન કરેલ નથી. આ કામે ફરીયાદવાળો ચેક ડીસઓનર થયા બાદ ફરીયાદી ધ્વારા કાયદેસરની નોટીસ આરોપીના સાચા અને ખરા

સરનામે મોકલવામાં આવેલ છે અને તે નોટીસની આરોપીને બજવણી થયેલ છે. આરોપીપક્ષે ચેક રીટર્નની નોટીસ બજેલ નથી તે અંગે કોઈ તકરાર લીધેલ નથી કે કોઈ બચાવ રજુ કરેલ નથી કે, તેવી હકીકતથી વિરુદ્ધની હકીકત સાબિત કરવા કોઈ પ્રયત્ન કરેલ નથી. રેકર્ડ ધ્યાને લેતા આરોપીએ ફરીયાદવાળો ચેક કાયદેસરના દેવા અથવા તો જવાબદારી પેટે આપેલ ન હતા તેવો કોઈપણ સ્પષ્ટ બચાવ લઈ તે બચાવને આરોપીપક્ષે રેકર્ડ ઉપર પુરવાર કરવા માટે પ્રયત્ન સુધ્ધા કરેલ નથી. આ કામે આરોપીએ માત્ર પોતાની પ્લીમાં ગુન્હો કરેલ ન હોવાનો બચાવ લીધેલ છે તે સિવાય અન્ય કોઈ સ્પષ્ટ બચાવ લીધેલ નથી કે આવા બચાવને પુરવાર કરવા માટે કોઈ સફળ પ્રયત્ન કરેલ નથી. જેથી સમગ્ર રેકર્ડ ધ્યાને લેતા બચાવપક્ષ પોતાના શીરે આવેલ કાનુની અનુમાનોનું ખંડન કરવા કોઈ પણ જાતના પ્રયત્ન કરેલ ન હોય, બચાવપક્ષને કાનુની અનુમાનોનું ખંડન કરવા સંપૂર્ણપણે નિષ્ફળ ગયેલ હોવાનું રેકર્ડ ધ્યાને લેતા સ્પષ્ટપણે જણાઈ આવે છે. વધુમાં આ કામે ફરીયાદપક્ષે ફરીયાદ હકીકતને સમર્થનકારી રજુ કરેલ દસ્તાવેજી પુરાવાથી વિરુદ્ધની કોઈ હકીકત રેકર્ડ ઉપર લાવવા આરોપીપક્ષે પ્રયત્ન કરેલ નથી કે આવા દસ્તાવેજોને પડકારવામાં આવેલ નથી. જ્યારે આ દસ્તાવેજોને ફરીયાદીના સરતપાસના સોગંદનામાથી સમર્થન મળેલ હોય તે સંજોગોમાં આ દસ્તાવેજો અને તેમાં નોંધેલ હકીકતોને નહિ માનવાને કોઈ જ વાજબી કારણ ઉપસ્થિત રેકર્ડમાં જણાઈ આવતું નથી.

૪.૯ આ કામે અગાઉ ચર્ચા કર્યા મુજબ હાલની ફરીયાદ દાખલ થયા બાદ આરોપીપક્ષે ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ કરવાની પણ કોઈ દરકાર લીધેલ નથી, તેમજ વિશેષ નિવેદન માટે પણ હાજર રહેલા નથી અને ત્યારબાદ દલીલો માટે પણ હાજર રહેલા નથી. તેવા સંજોગોમાં આરોપીએ, ફરીયાદીને ફરીયાદવાળો ચેક કાયદેસરના દેવાની ચુકવણી સારૂ આપેલ હોવાની હકીકત રેકર્ડ ઉપરથી

પુરવાર થઈ આવે છે. આ કામના આરોપી પોતાના ખાતાનો અને સહીવાળો ચેક ફરીયાદી પાસે કેવી રીતે આવ્યો ? તે અંગેના કોઈ સ્પષ્ટ કે વ્યાજબી ખુલાસો આરોપીએ કરેલ નથી કે આવા કોઈ ખુલાસાને રેકર્ડ ઉપર પ્રસ્થાપિત કરેલ નથી. વધુમાં આરોપીપક્ષે સંભવિતતાના ઉચ્ચ ગુણવત્તાવાળા કોઈ બચાવથી ફરીયાદી તરફેના અનુમાનોનું ખંડન થાય તેવી કોઈ હકીકત રેકર્ડ ઉપર પુરવાર કરી શકેલ નથી. આમ, ઉપરોક્ત તમામ ચર્ચાના અંતે, રેકર્ડ ઉપરની સમગ્ર હકીકતો ધ્યાને લેતા આરોપી દ્વારા માત્ર અને માત્ર અત્રેની કોર્ટ સમક્ષ નોંધવામાં આવેલ પ્તીમાં ગુન્હો કરેલ હોવાનો ઈન્કાર કરવામાં આવેલ છે, જે આરોપીને નિર્દોષ સાબિત કરવા માટે પુરતું હોવાનું કોઈપણ સંજોગોમાં માની શકાય તેમ નથી.

૪.૧૦ આ ઉપરાંત, ફરિયાદ પક્ષે એક્ટ-૧૮૮૧ ની કલમ-૧૩૮ અન્વયે આરોપીને તકસીરવાન ઠરાવવા માટે જરૂરી આવશ્યક તત્વો નિઃશંકપણે પુરવાર કરેલ હોય, તેમજ આરોપી એક્ટ-૧૮૮૧ ની કલમ-૧૩૯ અન્વયેનાં અનુમાનોનું ખંડન કરવામાં નિષ્ફળ નિવડેલ હોય, મુદ્દા નં.૧ નો જવાબ હકારમાં આપવામાં આવે છે. આમ, ઉપરોક્ત તમામ કારણોસર હાલના ગુન્હાના કામે આ કામના આરોપીને ધી નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ હેઠળના ગુન્હામાં તકસીરવાન ઠરાવવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

૫. આ કામે મુદ્દા નં.૧ નો જવાબ **હકારમાં** આપવામાં આવેલ હોય તથા મુદ્દા નં.૨ અન્વયે નીચે મુજબ આખરી હુકમ કરવામાં આવે છે.

તારીખ : ૨૩-૦૨-૨૦૨૪

(પ્રજેશ સુધિરચંદ્ર સુચક)

સ્થળ : અમદાવાદ

એડીશનલ ચીફ મેટ્રોપોલીટન મેજીસ્ટ્રેટ
નેગો.ઈ.એક્ટ કોર્ટ નં. ૩૧, અમદાવાદ.

(જીજે-૦૧૧૧૮)

૬. સજા બાબતે સાંભળ્યા બાદનો હુકમ

૬.૧ આ કામે કેસનું રેકર્ડ ધ્યાને લીધું. આરોપી ગેરહાજર છે, આરોપી તરફે કોઈ રજુઆત નથી.

૬.૨ આ કામે ફરીયાદી દ્વારા એવી રજુઆત છે કે, ૨૦૨૧ નો વ્યવહાર હોય હાથ ઉછીનો વ્યવહાર હોય કોર્ટો પર વિશ્વાસ જળવાય રહે તેમજ વેપારી/સમાજમાં રકમ આપવા બેદરકારી ન દાખવે અને સમાજમાં દાખલો બેસે તે માટેની મહત્તમ સજા તથા ચેકની રકમનું બમણું વળતર કરવા દલીલ કરેલ છે.

૬.૩ આરોપી તથા તેમના તરફે વિધવાન વકીલશ્રી રજુઆત માટે ગેરહાજર છે. જેથી રેકર્ડ આધારિત હુકમ કરવામાં આવે છે.

૬.૪ આ કામે કેસનું રેકર્ડ જોતાં બન્ને વચ્ચે હાથ ઉછીનો વ્યવહાર હોય તેમજ બન્ને વચ્ચેનો વ્યવહાર સને-૨૦૨૧ નો હોય જે ધ્યાને લેતાં વ્યવહારને ૨ વર્ષ થી વધુ સમય થઈ ગયેલ હોય જે ધ્યાને લેતાં જો ફરીયાદીને રકમ ચેકની તારીખે મળી ગયેલ હોત તો ફરિયાદીને હાલના કામે ફરિયાદ કરવા કારણ ઉત્પન્ન થયેલ ન હોત જેથી આરોપીની બેદરકારીના કારણે ફરીયાદીને થયેલ કોર્ટ કાર્યવાહીનો ખર્ચ સહિતની રકમ વળતર તરીકે ચેકની રકમમાં ઉમેરી તથા કોર્ટ કાર્યવાહી મા ફરિયાદીને થયેલ ખર્ચની રકમ મળી વળતર તરીકે કુલ રૂ. ૪,૬૫,૦૦૦/- (અંકે રૂપિયા ચાર લાખ પાંસઠ હજાર પુરા) કુલ વળતર તરીકે આરોપીએ ફરિયાદીને ચુકવવાં હુકમ કરવો કેસના સંજોગો જોતાં વ્યાજબી અને ન્યાયોચીત જણાતું હોય તેમજ સમાજમાં દાખલો બેસે અને હાથ

ઉછીની રકમ અંગેના ટ્રાન્ઝેક્શનમાં પેમેન્ટ ચુકવવામાં ભવિષ્યમાં કોઈ વ્યક્તિ વિલંબ ન કરે તે ધ્યાને લેતાં ભવિષ્યમાં આ પ્રકારનો વ્યવહાર કોઈ વ્યક્તિ સાથે ન થાય અને કોર્ટ કેસમાં વધારો ન થાય તેમજ ફરીયાદીને સમયસર રકમ મળે તે માટે સમાજનું હિત જોતાં તેમજ નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટ, ૧૮૮૧ નો હોય અને વર્તમાન સમયમાં વર્ષ-૨૦૨૪ ચાલતો હોય આર્થિક વ્યવહારોમાં હાલના પ્રવર્તમાન સંજોગોમાં ભારત દેશમાં આર્થિક વ્યવહારોમાં વધારો થતો હોય પરંતુ સજાની જોગવાઈમાં સુધારો થયેલ ન હોય જે ધ્યાને લેતાં આ કામે ઓછી સજા કરવી વ્યાજબી અને ન્યાયોચીત જણાતું ન હોય તેમજ સમાજમા દાખલો બેસે અને હાથ ઉછીની આપનાર વ્યક્તિને રકમ સમયસર મળી રહે તે ધ્યાને લેતાં મહત્તમ બે વર્ષની સજા કરવા હુકમ કરવો વ્યાજબી અને ન્યાયોચીત જણાતું હોય નીચે મુજબ આખરી હુકમ કરવામાં આવે છે.

-: આખરી હુકમ :-

૧. આ કામે આરોપી સચીન શાંતિલાલ મેકવાન નાઓને કલમ-૨૫૫(૨) અન્વયે તકસીરવાન ઠરાવી ૨ (બે) વર્ષની સાદી કેદની સજા કરવામાં આવે છે.
૨. આ કામે આરોપીએ ફરીયાદીને ફોજદારી કાર્યરીતી સંહીતાની કલમ-૩૫૭ મુજબ
૩૧. ૪,૬૫,૦૦૦/- (અંકે રૂપિયા ચાર લાખ પાંસઠ હજાર પુરા) કુલ વળતર પેટે દિન-૬૦ માં ચુકવી આપવા હુકમ કરવામાં આવે છે.
૩. આ કામે આરોપી વળતરની રકમ ચુકવવામાં કસુર કરશે તો ૨ વર્ષની સાદી કેદ ઉપરાંત ૨ માસની સાદી કેદની સજા ભોગવવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

જ. આરોપીને ઠરાવની એક નકલ વિના મુલ્તે આપવી.

પ. આરોપી ગેરહાજર હોય વોરંટ ઈસ્યુ કરવું.

હુકમ આજરોજ તારીખ: ૨૩ મી, માહે-ફેબ્રુઆરી, સને-૨૦૨૪ ના રોજ ખુલ્લી અદાલતમાં વાંચી સંભળાવી જાહેર કર્યો.

તારીખ : ૨૩-૦૨-૨૦૨૪

(પ્રજ્ઞેશ સુધિરચંદ્ર સુયક)

સ્થળ : અમદાવાદ

એડીશનલ ચીફ મેટ્રોપોલીટન મેજીસ્ટ્રેટ
નેગો.ઈ.એક્ટ કોર્ટ નં. ૩૧, અમદાવાદ.

(જીજે-૦૧૧૧૮)